

“Ik wens je veel succes met deze groep. Dit lukt je nooit”

Ik keek mijn collega verbaasd aan. We waren net klaar met de overdracht. Haar groep 7 zou straks mijn groep 8 worden. De onderwijskundige zaken waren besproken, de niveaugroepen waren ingedeeld en alle individuele leerlingen kort doorgenomen. Na bijna 2 uur waren we klaar. Mijn collega sloot het gesprek met een diepe zucht af. Ze had veel geïnvesteerd in de groep en dat had haar een hoop energie gekost. Onderwijs is mensenwerk. En dat kan soms best wat van je vragen. Het was goed dat de vakantie nu voor de deur stond.

Toch ging ik vol goede moed en vertrouwen de uitdaging aan. Ik had er zin in en zou er wel even een fijne groep van maken ...

Barry Redeker

Groepsdynamische benadering

Na de zomervakantie kwam ik er al snel achter dat ze niet had overdreven. De eerste twee weken verliepen prima, maar vanaf de derde week begon het 'gedoe'. En het hield maar aan. Ik stapte in allerlei valkuilen: extra streng worden, preken, surveilleren, controleren, veel oudergesprekken, noem maar op. Het hielp nauwelijks en het kostte me al snel veel energie. Ik kreeg zelfs het idee dat vooral ik hard aan het werk was voor een goede sfeer. Dit moest anders en snel ook. Ik koos voor een groepsdynamische benadering. Waarom? Je kunt dit simpelweg niet alleen en dat is ook helemaal niet wenselijk. Voor verandering heb je de groep zelf nodig. Een fijne groep? Wil elke leerling dat eigenlijk wel? Je vraagt het je soms wel eens af. De praktijk laat soms namelijk het tegendeel zien. Pesten, intimideren, buitensluiten, dreigementen, ruzie, onrust, incidenten op het schoolplein. Iedere leerkracht heeft zoiets wel eens ervaren. Dageelijks brandjes blussen inmiddels heb je al 10 vingers in de dijk zitten. Is dit wel vol te houden? Dit had je liever voorkomen natuurlijk. Maar hoe dan?

Groepsvormende fases en leiderschap

Een verandering in samenstelling van de groep (bv. een nieuwe leerling), de zomervakantie, een intense gebeurtenis, een nieuwe leerkracht of het samenstellen van een groep in het nieuwe schooljaar zijn allemaal zaken die de wording van een groep bepa-

len. Voordat er een sociaal netwerk ontstaat en groepsnormen min of meer een vaste vorm krijgen, gaat er een groepsvormende periode van ongeveer 6 tot 8 weken aan vooraf. Hoe ga je daarmee aan de slag?

De vormingsfase

In de eerste twee weken van het schooljaar vormt de groep zich. Een volledig nieuwe groep heeft daar ook echt even de tijd voor nodig. Een bestaande groep doorloopt deze fase iets vlotter. In deze fase staan kennismaken en procedures centraal. Klasgenoten zien elkaar weer na enige tijd. Er is een nieuwe leerkracht en de groep komt in een nieuwe ruimte terecht.

Een groep in de vormingsfase vraagt om een directieve leerkracht: warm, overtuigend en vooral duidelijk. Heldere afspraken en procedures. Zo doen we dat hier! Waar leg je je schrift als je klaar bent? Wat kun je vervolgens doen? Hoe lopen we de klas uit? Hoe gaan we naar de gym? Wees duidelijk en consequent. Duidelijkheid op procedureniveau biedt al direct enige veiligheid. Ondertussen verkennen klasgenoten elkaar. Wie ben jij ook alweer? Hoe doe je? Ben je veranderd? Ook de (invloedrijke) leerkracht wordt in dit plaatje gezet. In deze fase is het dan ook goed om raakvlakken en overeenkomsten te zoeken. Een leerkracht doet er goed aan om alle leerlingen even 'op de kaart' te zetten. Met activiteit 1 en 2 kun je dit proces goed sturen.

* Activiteit 1: Dit ben ik

Laat leerlingen een blaadje invullen met vragen als *Wat is je lievelingsdier?*

“BELANGRIJK IS DAT KINDEREN WORDT GELEERD ALTIJD NAAR EEN WIN-WINSITUATIE TOE TE WERKEN.”

Welke sport doe je graag? Wat is je leukste film? Denk aan de bekende 'vriendenboekjes'. Verzamel de blaadjes, lees elke dag een of meerdere blaadjes voor zonder de naam te noemen. Laat de groep raden om wie het gaat.

* Activiteit 2: De fotograaf

Zet de groep in een foto-opstelling. Laat één kind de groep goed bekijken (mentale foto) en stuur deze leerling even weg. Haal vervolgens een leerling uit de 'foto' en roep 'de fotograaf' terug. Wie is er weg? Laat hen hardop nadenken.

De normeringsfase

Na deze fase komt de groep in de normeringsfase terecht. De meeste leerkrachten kennen echter de fases van Tuckman en weten dat 'storming' als eerste komt. In het basisonderwijs ligt dat iets anders. Dat heeft te maken met het opgelegde leiderschap: 'Als de groep onder leiding van een volwassene staat, zal de begeleiding proberen om de normeringsfase meer naar voren te halen en te integreren in de vormingsfase*'. In deze fase, grofweg de 2e tot de 4e week na de start, staan de normen van de groep centraal. De leerkracht is onmisbaar om positieve normen en verwachtingen op de

agenda te zetten. In de normeringsfase kies je voor een overtuigende en participerende leerkrachtstijl. Stimuleer onderlinge interactie, ga op zoek naar (h)erkenning, stimuleer verbinding onder groepsleden, durf te benoemen (bv 'Wat vind ik het fijn om te zien dat kinderen in deze groep elkaar helpen') en stuur daarmee het proces. Laat zien dat je zelf ook meedoet. Schuif tijdens het knutselen of tekenen aan. Luister goed en vertel zelf!

*** Activiteit 3: Staan op een A4****
Schrijf afzonderlijk op A4-tjes verschillende soorten eten, sporten, vakantie-landen, superhelden, snoepsoorten, enzovoorts. Verspreid deze blaadje in een open ruimte. Laat kinderen naar het blad van hun voorkeur gaan. Er ontstaan dan verrassende verbindingen. Laat ze in tweetallen of in het groepje hun keuze toelichten.

*** Activiteit 4: De tijdreis*****
Neem de leerlingen in gedachte mee naar het einde van het schooljaar en vertel met lichte overdrijving hoe ellendig iedereen zich voelt op dat moment. Wat is er voor nodig om dat voor elkaar te krijgen? Welk gedrag

zien we dan? Laat de kinderen vertellen en schrijf het op het bord. Doe dat nogmaals, maar nu voelt iedereen zich geweldig en blij aan het einde van het schooljaar. Wat is daar voor nodig geweest? Bekijk de lijstjes met concreet gedrag. Stel ter afronding de vraag 'Wie kiest er voor de positieve lijn?' Benadruk de opgestoken vingers en maak dit de basis voor het schooljaar.

De stormingsfase

De stormingsfase volgt snel daarop. De kans op conflicten en onrust neemt tijdelijk toe. De posities worden gekozen en leerlingen onderzoeken hun mate van invloed op de groep. In deze fase hanteert de leerkracht een overtuigende en participerende stijl. De leerkracht helpt de leerlingen conflicten constructief aan te pakken en faciliteert dit door het gesprek over het conflict te begeleiden. Belangrijk is dat kinderen wordt geleerd altijd naar een win-winsituatie toe te werken. Hoe zorgen we dat we allemaal tevreden uit dit gesprek komen? Let op: de strijd om eigen positie en invloed gaat soms ten koste van anderen. Maak hen bewust van buitensluiten met activiteit 5.

* Activiteit 5: Het stickerspel ****

Zoek stickers van dieren of kleurtjes. Plak deze op het voorhoofd van de leerlingen. Zeg niet wat er op staat. Niemand mag praten. Laat ze op zoek gaan naar hun eigen dierengroepje of kleur. Uitbeelden mag! Laat één leerling alleen een dier of een kleur zijn. Neem de tijd, kijk en stel vragen over buitensluiten en meedoen.

De prestatiefase

Na 6 tot 8 weken stabiliseert de groep zich en komt in de prestatiefase terecht. Posities en normen liggen min of meer vast. De groep krijgt een overwegend positief, negatief of neutraal karakter, afhankelijk van het doorlopen groepsproces, het leiderschap, de samenstelling en de context van de groep. In de presterende fase kiest de leerkracht voor een participerende en delegerende leiderschapsstijl. Je doet mee en waardeert openlijk competenties van alle leerlingen. Je beloont actief inzet, zorg voor anderen en loyaliteit naar de groep. Stimuleer hen zelf verantwoordelijkheid te nemen. Laat los en delegeer. Geef vertrouwen en waardeer initiatief. Laat zelfsturing toenemen en breng de groep op een hoger niveau door activiteit 6 en 7 in te zetten. Houd wel rekening met het feit dat het om een groep kinderen gaat en dat de groepsontwikkeling daarmee schoksgewijs kan verlopen. Voor de leerkracht betekent dat afstemmen op behoefte, soms van delegerend ineens naar (tijdelijk) autoritair. Op langere termijn sluit de 'autoritatieve leiderschapsstijl' het beste aan op een groep.

* **Activiteit 6: Het Lagerhuis** *****

Verzamel een reeks stellingen. Deel de klas in tweeën en laat hen elkaar met woorden en argumenten overtuigen. Waardeer het lef om je uit te spreken en laat kinderen staan als ze willen reageren.

* **Activiteit 7:**

De groepsvergadering

Onderzoek verschillende manieren van vergaderen en plan een tweewekelijks overleg met de groep. Help hen de agenda maken, rollen verdelen en onderwerpen aandragen. Durf ook moeilijke onderwerpen (bv. klachten) te bespreken.

De afsluitingsfase

Tegen het einde van het schooljaar gaat de groep weer uiteen. Deze afsluitende fase kan door de groep en de leerkracht als verschillend worden ervaren. Er is vanzelfsprekend een groot verschil met de overige groepen. Groep 8 neemt definitief afscheid. De overige groepen zien elkaar na de vakantie weer. Toch is het advies om ieder schooljaar in iedere groep feestelijk af te sluiten. Vier het

als een mooie overwinning. Denk aan een feestje, een bioscoopavondje in de klas of een dagje strand. Laat de kinderen met ideeën komen, zelf boodschappen doen of zaken regelen. Maak bovenal samen plezier!

Toch die fijne groep!

Terug naar het begin. Willen de leerlingen eigenlijk wel een fijne groep? Volmondig: JA! Ga daar altijd vanuit. Maar stellen we deze vraag eigenlijk wel eens bewust aan een groep? En hoe zien ze dat voor zich? Stel de vraag vroeg in het schooljaar. Kijk naar alle vingers! Wijs ze op die gezamenlijke wens en zeg 'Mooi! Dan gaan we daar vanaf nu samen mee aan de slag!'

LITERATUUR

* Groep in ontwikkeling, Luitjes & De Zeeuw-Jans, 2011

** Het grote werkvormenboek, Dirkse-Hulscher & Talen, 2007

*** De Ringaanpak, Redeker, 2016

**** 99 Kanjerspelletjes, Weide & Westeinde, 2012

***** De basisschool als oefenplaats voor burgerschap, SLO, 2010

Barry Redeker, van oorsprong leerkracht, gedragsspecialist, zorgcoördinator en teamcoach, heeft zich gespecialiseerd in groepsdynamica en heeft veel ervaring in het werken met (negatieve) groepen. Hij is auteur van De Ringaanpak, uitgeverij PICA. Zie www.schoolengedrag.nl

Tips

- Begin iedere dag met een persoonlijke begroeting! Sta bij de deur en heet de kinderen welkom.
- Wees een voorbeeld! Durf open te zijn. Kom afspraken na. Luister oprecht.
- Stimuleer het zoeken naar overeenkomsten in je groep. Benadruk deze.
- Laat je inspireren door Toshiko Kanamori en Kijk (met je groep) naar Japanse Levenslessen (youtube)
- Maak plezier met je groep! Zorg voor een goede balans tussen werken en ontspanning. Geniet van je groep en wees trots.

Samenvatting

Iedere groep ontwikkelt zich volgens vaste fases. Iedere fase vraagt om andere interventies en activiteiten. Ook het leiderschap van de leerkracht dient rekening te houden met deze groepsfases. Wees bewust, denk integraal en betrek ouders en leerlingen. Het doel is het realiseren van een veilig groepsklimaat en toenemende verantwoordelijkheid bij leerlingen.